

АҚПАРАТТЫҚ ҚОҒАМ ШАРТЫНДА ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕЛЕРДІ ШЕШУ ТУРАЛЫ

Меруерт Серікқызы МӘЛІБЕКОВА

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
профессоры, педагогика ғылымдарының докторы

Марат ҚОҢЫРБАЕВ

О. Байқоңыров атындағы Жезқазған университетінің оқытушысы

Қоғамдағы әлеуметтік, экономикалық процестер ақпарат қасырының жаңа талап-тілегіне тез бейімделуде. Бір-бірімен тығыз байланыстағы әртүрлі қоғамдық процестер орын алуда, ендеше бұл әлеуметтік, саяси тұрғыдан қарастырылатын мәселе.

Ақпараттың және компьютерлік, ақпараттық технологиялардың арқасында қазіргі саясат жаһандық саясатқа айналды, бұл саясат үшін ұлттық, мемлекеттік және басқадай шекара жоқ. Ол қоғамдық өмірдің бүкіл саласына, ал ең бастысы адамның санасына дендеп ене бастады. Ақпараттың арқасында ол бұрын қалыптасқан дағдылы ұғымдарды жойып, оның арқасында жаңа мифтер жасау арқылы адамдардың психологиясына әсер етіп, оны өзгерту мүмкіндігіне ие болды. Дүние келбетіне бұқаралық ақпарат құралдары себін тигізуде. Осы тұрғыдан келгенде, бүгінде қандай да бір мемлекеттің қуаты әскери, бәлкі экономикалық қауқарымен ғана емес, ақпараттық әлеуетімен де өлшенетінін айтқан жөн. Саясат ақпаратқа қай кездегіден берік байлаулы болып отыр. Бейнелеп айтқанда, ақпараттық технологиялар саясаттың тынысын ашатын оттегі тәрізді, ал ақпараттық өрістің тарылуы қандай да бір саяси іс-әрекеттердің тиімділігін соғұрлым төмендетеді. Саясаттың жаңа келбеті осында [1]. Қоғамның әлеуметтік дамуы саясатпен ұштасады.

Қоғамдағы әлеуметтік және ғылыми-техникалық процестердің дүниежүзілік сфераға бет бұруы, жаһандық және ақпараттық

қоғамдағы тұлғаның белсенділігі, идеялық көзқарасы мен сенімділігі, кәсіптік даярлығы бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр.

Екі ғасыр шегіндегі дәуір өндіріс сферасындағы жана технологиялардың, тұрмысқа қажетті техникалармен қоса қоғамдық мекемелер, саясат және қатынас, мәдениет салаларындағы да жаңа технологиялар дәуірі екенін мойындау қажет. Қазіргі кезде ғылым көңілді жеке тұлға әрекетіне аударды, ғылыми-техникалық процестің адами сипатына баса назар аударылуда [2]. Адам тағдырының жаңа өркениетке көшкенде ғұлама әсері болатынын ғасырдың алғашқы жартысында өмір сүрген ойшылдар да айтып кеткен.

Тез қарқынмен дамып келе жатқан компьютерлер адамның ақпараттық мәдениеттілігін, шығармашылық потенциалын дамытуда, шеше алмайтын есептерді шығаруға мүмкіндік беруде және де адамға ауқымды септігін тигізуде. Бұл қоғамның әлеуметтік жағдайына, өмір сүру және әлеуметтік-техноантропогендік эволюциясына әсер етті.

Жер бетінде компьютерлендіру мен ақпараттандыру әлі басталмаған елдер бар. Бірақ та адамның жаңа тұжырымдамаларының түп негізі белгілі әлеуметтік маңызды мазмұн алады. Робот және аутоматтандыру процесі адамды қол еңбегінен босатты. Тұрмыс жағдайының жақсаруы, өмір сүрудің жеңілдеуі және т.б. әр түрлі биологиялық белсенділік адамның биоантропологиялық жағдайларының өсуіне, өмірінің ұзақ болуына, белсенділігіне әсерін тигізеді. Егер бұрын адамның интеллектуалдылық қабілеті өмір сүру күшіне жұмсалса, қазір адамның ақпараттылығының дәрежесіне, ақыл-ой қабілетіне, электронды қайнаған өмірдегі іс-әрекетіне, біліктілігіне байланысты. Бұның барлығы қосылып, өмір сүру қабілетіне, әлеуметтік қатынастарына ғана емес, биоинтеллектуалдылығының интенсивтілігіне де радикалды түрде әсер етеді [3].

Компьютерлік революция дамыған елдердің бәрінде әлеуметтік құрылымдардың радикалды түрде ауысуы байқалады, яғни айқын социогендік функциялар байқалады.

Кезінде Пифагор айтқан “Дүниені сандар билейді” деген сөзі енді “Дүниені танбалар билейді”, ал Галилейдің “Бәрі де өлшеулі болуы керек” деген тезисі енді “Бәрі де белгіленген болуы керек” деген ақпараттық модельдеудің негізгі тезисіне айналды [4]. Бұл философиялық тұрғыдан алғанда ескі мен жананың жалғасы мен қарама-қайшылығы. Қоғамдағы дағдарыс пен консервация, ілгері жанаалықтарды, жана білім бағдарламаларын білім мазмұнына

енгізбесе, экономикалық және технологиялық даму қоллапсқа әкеліп соғар еді.

Технологияның мұқтаждары техниканың деңгейі мен сипатын және оның даму бағытын айқындайды. Мұқтаждылық табиғат ерекшеліктерінен тысқары асып кетпейді, ал табиғат ерекшеліктері мұқтаждылықтың даму негізін қалайды. Сондықтан да мұқтаждылықтың санаға жетуі оны қанағаттандыруға қажетті жабықтарды іздестірудің дабылына айналады, сөйтіп қоғамдық проблема тудырады. Мұқтаждар қоғам мен табиғаттың өзара қарым-қатынастарының барлық кешенінің әсер етуі нәтижесінде қалыптасады және ол әлеуметтік сыр-сипатқа ие болады. Техниканың сипатына қарай технологияның сипаттамасы шығады. Жаңа техника жаңа технология туғызады, ал технология өз ретінде конструкцияланған жаңа техниканың ішкі артықшылықтарын жүзеге асырудың құралына айналады.

Технологиялық процесте қолданылатын техника мақсатқа жетудің құралы қызметін атқарады және бұл ыңғайда технологияға бағынышты болады. Техникалық және технологиялық ғылымдардың ара қатынасы проблемасының ең басты тұсы оларда бір объектінің әр қырынан зерттелуінде [5].

Гуманитарлық білім мен біліктілікке баулитын мамандықтар мен әлеуметтік қызметтегі ақпараттық жүйелердің басқа да салаларында жұмыс істейтін мамандарды даярлау да әр түрлі саласына байланысты. Ендеше техникалық құрал бірдей болғанымен, мамандарды даярлауда қолданылатын технологиялар мен оқу, бағдарламалық жүйеде өзгешеліктер бар. Ол зерттеуімізде қарастырылады, яғни ҚР жалпы жоғары білім беру стандартының құрылуы, кәсіптік-ақпараттық бағыттылықта мамандарды даярлаудың теориялық-практикалық негіздері, ақпараттық технологиялардың дамуының әлеуметтік ортаға тигізер маңызы, аутоматтандырылған оқу-әдістемелік құралдардың рөлі, заман талабына сай қажетті оқу құралдарын жасау негізгі орын алады.

XX ғасырдың екінші жартысында адамзат өзінің дамуының жаңа стадиясы ақпараттық қоғамға бет бұрды. Солтүстік Америка, Батыс Еуропа мен Оңтүстік Шығыс Азияның дамыған мемлекеттері осы қоғамның алғашқы сатысын аттады. Өркениеттің бірнеше түрін бөлетін немесе аналогиялық дамуын бөліп алатын бірнеше типологиялар бар. Соның ішінде кең масштабты типологияның бірі –

Тофлер типологиясы. Ол әлеуметтік революция жолында үлкен үш өркениет түрін бөліп көрсетеді. Алайда тарихи масштабта олар түрлі модификацияда жүрген. Социотехнологиялық революцияның біріншісі болып аграрлы шаруашылық болып табылады. Оның қорытындысында тарихи бірінші өркениеттің пайда болуы, оның құрамына жер шаруашылығы технологиясы дамиды, оны азиаттық өндіріс әдісі деп те атады. Екінші социотехнологиялық революцияны өндірістік (индустриалдық) деп аталды. Ол XVII ғасыр мен XIX ғасыр басын қамтыды, ал кейбір региондарда тіпті кеш қалыптасқан. Оның қорытындысы – өндірістік және урбандық өркениет болып табылады. Кейінгісі біздің көз алдымызда өтіп жатқан социотехнологиялық революция – ақпараттық-компьютерлік деп аталады. Ол адам өмірі мен халықтың тіршілігіндегі ақпараттық әрекет ретінде қалыптасады. Әр әлеуметтік технологиялық төңкеріс негізінде ерекше технологиялық жүйелер болады. Ақпараттық төңкерісте ақпараттық технологиялар ерекше мәнге ие. Оның соңғы шешімі болып жаңа ақпараттық өркениет жатады. Сондықтан материалдық өндіріс қызмет және білім, байланыс пен мәдениет, өнер өрісінің сыртқы мәнін өзгертіп қана қоймай, ішкі механизмдер де өз мәнін өзгерттеді. Ақпараттық технологиялар материалдық қана емес, білім жүйесін де түбірімен өзгертті [6].

Технологиялық қатынас адам мен техника арасындағы байланысты көрсете отырып жалпы өндірістік қатынастың бір жағын ғана айқындайды. Бұл қатынас ең алдымен өндіргіш күштердің заттық элементінің өзгеруіне байланысты өзгеріп отырады. Демек, технологиялық қатынас ғылыми-техникалық прогрестің мазмұнымен және өндірісті интенсификациямен тікелей байланысты. Технологиялық қатынас өндірістегі адамдардың өз арасындағы қатынастармен қатар тұрып өмір сүреді және жүзеге асады. Өндіріс процесіндегі адамдар арасындағы қатынастардың өзі: еңбекті ұйымдастыруға, оны басқаруға, еңбекті бөлуге және т.б. байланысты қатынастардан тұрады. Кейде бұларды өндірістік-экономикалық қатынастар деп атайды. Өндірістік қатынастың бұл жағы көбінесе әлеуметтік өзгерістерді айқындап отырады. Ал технологиялық қатынас ғылыми-техникалық прогресс пен өндірістік-экономикалық қатынас арасында дәнекерлік қызметін атқарады. Өйткені, бұл қатынас өндіргіш күштердің элементтері арасындағы қатынастарды бейнелей отырып, бір жағынан ғылыми-техникалық прогресс

жетістерінің өндіргіш күштерді заттық элементтерін түрлендіруін білдірсе, екіншіден, соңғының өндіргіш күштің субъективті элементі ретіндегі адамға ықпалын білдіреді.

Демек, технологиялық қатынастың өзгеруі өндіргіш күштердің заттың элементтерінің өзгеруімен байланысты, ал соңғысы ғылыми-техникалық прогреспен тығыз байланысты. Осыдан әлеуметтік өзгерістер туады. Өндіргіш күштердің заттық (құрал-жабдықтар) элементі мен адам арасындағы қатынас белгілі бір заңдылыққа бағынады. Демек, өндіргіш күштің заттық элементтерінің дамуы міндетті түрде онымен технологиялық қатынасқа түсіп отырған адамның өзгеруіне әкеледі. Яғни өндіргіш күштердің дамуының өзі екі түрлі: техникалық және адами факторлар арасындағы өзара ықпалына тәуелді болады. Олардың арасында белгілі үйлесімділік болуы тиіс. Сонымен, техника мен жеке тұлғаның дамуы арасындағы үйлесімділік еңбек сипаты мен мазмұнының өзгеру немесе ауысу заңымен, еңбек жағдайының өзгеруімен айқындалады. қорыта келгенде еңбек мазмұны мен сипаты және өндіргіш күш ретіндегі адам дамуының әлеуметтік жақтары әлеуметтік дамудың бастапқы алғы шарттары болып есептеледі [2].

Ғылыми-техникалық прогрестің ықпалы нәтижесінде әлеуметтік топтардың өндірістегі орны мен рөлі өзгереді, интеллекті қажет ететін еңбектің мөлшері өсіп, біліктілігінің рөлі артады. Оның өзі адамның білім мен тәжірибесінің артуына қол жеткізеді. Осыған байланысты тұлғаның кәсіптік білім деңгейін, еңбек дағдыларын, жалпы білімдерін және еңбек мәдениетін көтерудің қажеттілігі туады. Ал бұл процесс әлеуметтік өзгерістерге әкеліп тірейді, соның мазмұнын құрайды.

Қоғамда болып жатқан әлеуметтік өзгерістер ақпараттық технологиялар бойынша мамандарға деген сураныстың аумағын кеңейтті. Оған дәлел – республика бойынша осы мамандықтарды даярлайтын жоғары оқу орындарында түрлі салалар мен ауқымдары бойынша ақпараттық технологияларды меңгерген мамандықтардың ашылуы. Әр сала бойынша маманның кәсіптік білім мен біліктіліктілігін ақпараттық мәдениеттілігі толықтырып отыруы керек. Сондықтан да мемлекет пен қоғам алдында республиканың зиялылық әлеуетін сақтап қана қоймай, оны еселей түсу, ізгілендіру даярлығы барысында жүзеге асатын демократизм, кәсіптік шеберлік, имандылық, отаншылдық сияқты қасиеттерді бойына

сіңірген ұлттық зияткерлер мен барша азаматтарды даярлауды қамтамасыз ету міндетімен бірге кәсіптік-ақпараттық маман иелерін даярлау тұр. Егер дамушы елдердегі білім беру дағдарысы білім нарығы аясында технологиялар жиі ауысып отыратын жағдайдағы ақпараттың көптігіне байланысты болса, ал біздің жағдайымызға келсек, кешеуілдетіп енгізілген компьютерлік, ақпараттық технологияға байланысты оның дағдарысының табиғаты өзгеше.

Ақпараттық қоғамда жаңа ақпараттық, компьютерлік технологиялармен жұмыс істеу, игеру, сұраныстан артта қалу, пәндер интеграциясының толық деңгейде ескерілмеуі гуманитарлық және жаратылыстану даярлықтарына көңіл бөлмеудің салдарынан болды. Болашақ мамандардың әлеуметтік жағдайының жақсаруына Елбасы тарапынан әрдайым көңіл бөлініп отырады.

Мемлекет басшысының Жолдауында мемлекеттік органдар мен Қазақстандағы ең жетекші саяси күш «Нұр Отан» халықтық-демократиялық партиясының алдына нақтылы міндеттер қойды. Сондықтан, Жолдаудағы тапсырмаларды жүзеге асыру негізінде қазақстандықтардың әл-ауқатын жақсартуға мүмкіндік туатынын естен шығармағанымыз жөн. Жолдауда еліміздің барлық саласын қарқынды дамытуға мүмкіндік беретін жағдайлар нақты көрсетілген. Оны жүзеге асыру тек біздің қолымызда. Осы ретте ең бірінші бағыт – Жолдауды халыққа түсіндіру үшін ақпараттық-идеологиялық жұмысты жандандыруымыз қажет [6].

Қазіргі ақпараттық қоғам шартында болашақ мамандарды даярлау процесінде де осы мәселе сұрақтары қамтылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қарин Е. Саясаттың жаңа келбеті және Қазақстанның саяси ғылымы //Егеменді Қазақстан газеті. – 2002. – № 47-48 (22951).
2. Раев Д.С. Әлеуметтік және ғылыми-техникалық прогрестің үйлесімділік мәселелері. – Алматы, 1994. – 157 б.
3. Масуда И. Интеллектуальные системы. – М., 1997.
4. Белошапка В. Информатика как наука о буквах //Информатика и образование. – 1992. – №1. – С. 52-54.
5. Сейсенов Б. Ғылыми-техникалық танымның математикаландырылуы: филос.ғыл.докт. дисс. – Алматы, 1998. – 214 б.
6. Садыханұлы М. Әлеуметтік тұрақтылық ертенге деген сенімділік. – Астана, 2008. – 165 б.